

Norsk barnebokinstitutt
The Norwegian Institute
for Children's Books

Henrik Ibsens gate 110

Postboks 2674 Solli

NO-0203 Oslo, Norway

Telefon: +47 23 27 63 60

Fax: +47 23 27 63 61

post@barnebokinstituttet.no

www.barnebokinstituttet.no

Innspill til utredning om kunstnerøkonomi

Norsk barnebokinstitutt tar i sitt innspill først og fremst opp den økonomiske situasjonen for forfattere, illustratører og oversettere av barne- og ungdomslitteratur. Imidlertid gjelder de fleste problemstillingene for skrivende kunstnere også for andre kunstnergrupper.

Konto: 6022 05 29056

Org. nr. 971 493 704

Tiltak som kan bidra til å styrke næringspotensialet og etterspørselsperspektivet for kunstnerne

I Norge står boka sterkt, men nye medier er i ferd med å endre hva en bok er. Den gode fortellingen og det gode språket må alltid være til stede, men nå kan boka leveres digitalt, men lenker til tilleggsopplysninger og ekstra kapitler, på en måte som åpner for helt andre kreative løsninger. Må en bok bare ha etterfølgende kapitler, eller kan man tenke seg en digital bok hvor noe av det kunstneriske grepet er å stokke om på, legge til og trekke fra kapitler?

Det er viktig at kulturpolitikken rundt bøker ikke setter stengsler for denne typen kreativ utvikling, ved for eksempel å gjøre digitale verk kunstig dyre med moms. Skillet mellom bok og spill vil bli utydelig til tider, men det er viktig å sikre at ikke all nyutvikling skjer av store internasjonale konserner som lager internasjonale gjennomsnittsløsninger, som vi oversetter. En teknologi i endring må ikke ta fra oss den kunstneriske utviklingen av det særegne.

Vi ser allerede et press fra Disney og Amazon, for å nevne noen, om å kjøpe både Copyright og ideelle rettigheter fra kunstnerne, for å videreutvikle dem fritt selv. Prisen de vil betale for dette er lav, og står ikke i forhold til hva kunstneren ville tjent ved å ha disse rettighetene selv. Presset på dette vil øke, og pressmidlene er der allerede ved at dette også er salgskanaler som kan nekte å selge den norske utgaven. Derfor er det viktig at vi bevarer et eget kretsløp som sikrer at de gode forfatterne og oversetterne kan fortsette å tjene nok på sin kunstneriske virksomhet til å fortsette skrivingen.

Oppdatert informasjon om kunstneres inntekts- og næringsgrunnlag, deres bruk av stipendordninger og velferdsordninger samt peke på utfordringer som avdekkes i kartleggingen.

De fleste kunstnere liknes som næringsdrivende, og deres økonomi har fordeler og ulemper ved det. For noen kunstnergrupper er det relevant å kunne trekke fra store utgifter til inntektsskapende arbeid, Forfattere og oversettere har ikke så høye kostnader til sitt virke, men fra år til annet kan det påløpe store utgifter til materiell, husleie og reise. Skuespillere, musikere og dansere trenger lokaler

og miljøer der de kan øve for å holde ferdighetene ved like, og bildekunstnerne trenger atelier og/eller trykkeri og støperi. Forfatterne og oversetterne trenger mindre plass for å utøve sin kunst.

Kunstnerne er altså en sammensatt gruppe med veldig forskjellige rammebetingelser for utøvelsen av sin kunst, men skattemessig behandles de likt. Med unntak for oversetterne og musikerne. De får ofte sitt honorar som lønn, og arbeidsgiveravgift og skatt blir trukket av oppdragsgiver. Men fordi de får lønn fra varierende oppdragsgivere har de allikevel ikke de rettighetene andre lønnstakere har. De har for eksempel ikke automatisk rett til sykepenger, men må tegne egen forsikring for dette på lik linje med andre kunstnere.

Alle kunstnerne betaler skatt på sine inntekter, men har ikke automatisk rett til sykepenger uten at de har tegnet egen forsikring. Dette er en ekstrautgift.

Kunstnerne har heller ikke rett til arbeidsledighetstrygd/arbeidsavklaringspenger. Det betyr at en danser som ikke får oppdrag, ikke regnes som arbeidsledig. Ei heller en oversetter eller musiker i samme situasjon. De tvinges til eventuelt å søke sosialtrygd.

Fordi kunstnerne gjennomsnittlig har liten inntekt får de også liten pensjon. Når de liknes som næringsdrivende forsterkes dette, fordi det stimulerer til fratrekk på skatten, og dermed til redusert inntekt.

Kunstnerne har ingen afp, og ingen mulighet til å få det. De har heller ikke tilleggspensjon, med mindre de har betalt inn til en privat tjenestepensjonsordning. Dette er ekstra dyrt, og en ekstra utgift.

For en oversetter, forfatter, musiker eller bildekunstner som har etablert seg med et selgende navn er det mulig å jobbe ved siden av en liten pensjon for å få endene til å møtes, men også for denne gruppen burde det være mulig å si at "nei, nå orker jeg ikke mer". For en danser eller skuespiller finnes det få eller ingen jobber når de blir eldre, og for danserne er det tidlig.

Hvordan kunstnerpolitikken bør utvikles for å bidra til bredere økonomisk grunnlag for kunstnere: herunder stipender, vederlag, nærings- og inntektsgrunnlag.

Kunstnerens økonomi er under press fra andre kanter: På den ene siden preges alle deler av kunstfeltet av sterkere kommersialisering. Det utdannes stadig flere kunstnere, og konkurransen mellom dem er hardere enn noen gang. Samtidig er det skapt flere arenaer for kunstnerne, noe som gjør det mulig for flere å få inntekter fra annen type virksomhet enn den rent nyskapende. For noen vil det kanskje stimulere den kunstneriske virksomheten, men for mange vil det gå ut over muligheten til å konsentrere seg om den nyskapende virksomheten. Statens ordninger må være innrettet slik at det gir kunstnere ro, og rom, til nyskapende arbeid.

Mye av den nåværende kunstnerpolitikken har sin bakgrunn i framveksten av enhetskulturen etter krigen, men dagens samfunn er mangfoldig og for lengst en del av en internasjonal kunst- og kunstproduksjonssfære. Spredning og formidling av kunst, som var en definert hovedoppgave i den nasjonsbyggende kulturpolitikken, har fått enda større og utvidet betydning i dagens flerkulturelle samfunn. Slik sett kan dagens situasjon sies å ha i seg både nye elementer og lange linjer. For

kunstnerne, som er primærprodusentene og innholdsleverandørene i kunst- og kulturfeltet, er spredning, formidling og muligheter for nyskaping helt avgjørende og nært knyttet til deres økonomi. Samtidig bør arbeid med spredning og formidling ikke være slik innrettet at det stadig står i veien for behovene for kunstnerisk arbeidsro. Samfunnet har behov for både kunstnerisk tradisjon og fornyelse, men det er særlig viktig å sikre nyskapende kunstnerisk arbeid gode betingelser, ellers kan kunsten i stedet komme til å fungere repeterende og konserverende. NBI mener at det bør utarbeides en ny og helheltlig strategi for ulike ordninger som i størst mulig grad kan balansere mulighetene for utadrettet virksomhet og kunstnerisk fordykning.

NBI vil særlig peke på noen avgjørende forutsetninger for at kunstnerens økonomi ikke skal bli svekket, men heller bedret:

- Kunst- og kunstnerpolitikken i et lite land som Norge må forvaltes av staten og kan ikke ivaretas av markedet. Næringslivet kan heller ikke ivareta kunstpolitikken.
- Fordi kommersialisering øker på alle kunstfelt, bør staten nyorganisere sin stipendpolitikk til et bedre samvirke mellom lang- og kortsiktige stipender.
- Blant forfattere og oversettere er kontraktsordningene knyttet til den norske språkpolitikken. Markedsliberaliseringen i bokbransjen kan føre til at kontraktsforholdene svekkes, og det er viktig at ordningene, som for eksempel innkjøpsordningene, styrkes.
- De kollektive vederlagsordningene har vært en forutsetning for dagens solidariske stipendpolitikk kunstnerne mellom. I barne- og ungdomslitteraturen har det skapt muligheter for kunstnerisk fornyelse. Det er derfor viktig at alle disse ordningene styrkes og bevares.

Hvordan kan stipendordningene forenkles, effektiviseres og kvalitetssikres, og hvordan er balansen mellom stipend og vederlag.

Forfattere og oversettere er del av et økonomisk system rundt bøker, språkpolitikk og kunstnerisk virksomhet som har vist seg velfungerende. Det er bygd opp over tid, og de enkelte elementene står i et forhold til hverandre, der flere ordninger kan bryte sammen dersom en ordning fjernes.

Stipendene deles ut til dem som har startet arbeidet med et godt prosjekt, eller som har vist at de jobber jevnt med høy kunstnerisk kvalitet. Stipendene gis for å støtte utviklingen av nye kunstprosjekter, men for forfattere flest er det ikke nødvendigvis enkelttitler som avgjør den kunstneriske utviklingen og muligheter for nyskaping, men ved at forfatterskapet blir ivarettatt. Mye av dreiningen av stipendpolitikken mot prosjekter, har svekket muligheten for langsiktighet i arbeidet med et forfatterskap.

Vederlagene gis for bruk av allerede eksisterende kunstverk, og skiller lite på nytt og gammelt. Vederlagene gis for å ivareta en kunstners ideelle rettigheter i motsetning til copyright-rettighetene som stort sett genererer honorarer.

Balansen mellom stipender, vederlag og honorar vil kunne påvirke graden av nyskaping og kunstnerisk kvalitet. Stipendene stimulerer til nyskaping og kunstnerisk utvikling. Vederlagene honorerer allerede utførte bragder.

Honorarene er betaling for utført arbeid, og er således en støtte både til nyskaping og utførte bragder. Hvis kunst ble betalt bedre, og det norske markedet var betydelig større ville kunstnere kunnet leve av honorar alene. At markedet er, og vil forbli så lite, viser at stipendpolitikken er helt sentral i kunstnerpolitikken.

Etablering av system som i større grad betaler kunstnere for kunstproduktet, ikke i forkant for å produsere kunst.

For forfattere og oversettere er ønsket om en boklov sterkt, og det har vært argumentert for godt og lenge. Dette er nettopp for å sikre at alle bøker kommer til en bokhandel, til en pris kjøperen kan betale, for derigjennom å generere royaltyinntekter til forfatteren. Bøker er det kunstproduktet som har et systematisk salgsnettverk, som nettopp skal sikre at forfatterne i hovedsak kan leve av sitt kunstneriske virke. Dersom dette svekkes, og royaltykronene går ned som følge av kunstig nedsatte priser, vil det få direkte økonomiske konsekvenser for forfatterne.

Hvordan etterspørselsperspektivet kan styrkes og entreprenørskapet økes, herunder innkjøp, utstillings- og utsmykkingsoppdrag for offentlige og private bestillere, tilrettelegging for kunstnere i etableringsfasen, innføring av skatteinsentiver, samt stimulere private galleristers virke og internasjonale samarbeid.

Bokbransjen har etablerte salgskanaler, og innkjøpsordningen for bibliotekene fungerer etter hensikten for forfatterne. Ny teknologi vil over tid endre dette markedet, og nye aktører vil komme til for å selge e-bøker eller strømmende bøker. Utfordringen for forfatterne og oversetterne blir å sikre at inntektsgrunnlaget ikke svikter ved at de nye plattformene gir for lite økonomi tilbake til kunstneren.

Norwaco er den organisasjonen som i dag henter inn og fordeler vederlagene for bruk av kunstverk i digital form, og det kan bli nødvendig å støtte regelverket rundt Norwaco og Kopinor for å sikre at forfatternes ideelle rettigheter ikke undergraves.

Staten vil også måtte bevilge penger for å sikre allmenn tilgang til forfatternes verk, sånn som er gjort ved etableringen av Bokhylla.no.

Enhver generasjon har krav på å få sin historie formulert via kunsten. NBI ser dette tydelig i forskningen på barnelitteratur; den er viktig for å forstå den samtiden den ble skapt i. Forskningen bidrar til en generell synliggjøring av det kunstneriske arbeidet. Og uten å forstå det som var kan vi ikke utvikle noe reelt nytt.

EDDA og kongesagaene har vært viktige for de nordiske landenes identitetsforståelse. De ble skrevet i en tid da få behersket kunstnerisk skriving, mens mangfoldet i dag er stort. Det er en utfordring å sikre at mangfoldet ikke skygger for den kunstneriske kvaliteten, for det er bøkene med kunstnerisk kvalitet som overlever morgendagen. Derfor er det viktig at de ordningene som er etablert for å sikre kunstnerne arbeidsro, sånn som stipendene, opprettholdes og styrkes. Det er viktig for å sikre at de gode kunstnerne får tid til å utvikle sitt talent. Samfunnet må tåle at det samtidig er noen som

støttes, men ikke klarer å utvikle seg utover det ordinære. Det er ved å gi utviklingen tid at vi kan skille de gode fra gjennomsnittet.

Tiltak i andre land som kan ha overføringsverdi.

Forfatterne og oversetternes interesseorganisasjoner er i de fleste andre land svake. Dette skyldes at de fleste vederlag utbetales individuelt, mens vi i Norge har tradisjon for at vederlagene utbetales kollektivt til organisasjonene. For det offentlige er den norske modellen rasjonell, individuell utbetaling er ressurskrevende i det å holde orden på adresser, arvinger og rettighetshavere. Noen land har valgt mellomløsninger som er enda mer ressurskrevende å administrere, og som derfor ofte blir litt tilfeldig løst.

Kulturpolitisk er den norske modellen en modell for større mangfold. De individuelle vederlagene som utbetales i andre land styrker de bestselgende forfatternes økonomi, men gir ikke noe bidrag til utvikling av nye stemmer. De norske forfatter- og oversetterorganisasjonene fordeler også vederlagene i noen grad etter suksesskriterier, men har et tydelig fokus på å stimulere til kreativitet og nyutvikling, og støtte til de som er nye i faget.

Den norske vederlagsmodellen er anerkjent av forfattere og skribentorganisasjoner i andre land, fordi den sikrer at stipender i større grad tilfaller nye talenter. Men de norske ordningene avviker fra EUs regelverk og er under press fra EØS. Det er viktig at Norge skaper internasjonal forståelse for begrunnelsen for sine vederlagsordninger, og at disse blir bevart.

Konklusjonen blir at det er viktig å IKKE se på hva andre land har gjort med vederlagsordningene.

Hvordan regelverket for selvstendig næringsdrivende kunstnere generelt kan forenkles og gründernes rettigheter styrkes.

Kunstnerne har ofte en sammensatt økonomi hvor de i tillegg til salg av kunstverket kan få inntekter fra for eksempel foredrag om sin kunst, sommerjobb i kassa på Rimi, kursvirksomhet, Den kulturelle skolesekken og så videre. Dette kompliserer rapporteringen til skattevesenet. I tillegg er noen av jobbene honorert som lønn, uten at dette tas til følge når det gjelder trygderettigheter.

Kunstnerne burde, på samme måte som lønsmottakere, kunne bestemme om de vil drive næring eller om de vil behandles etter samme kriterier som lønnstakere. Noen vil velge å fortsette å være næringsdrivende av varierende grunner. De øvrige bør gis tilbud om tilgang til de samme trygderettighetene som lønsmottakere, mot at mulighetene for fratrekk for utgifter til inntektsskapende arbeid reduseres som hos lønnstakere ellers.

I tillegg bør det vurderes om det skal lages en forenklet næringsoppgave som er tilpasset kunstnere ved at den er tilpasset bedrifter med bare 1 – 2 ansatte. Nå må mange kunstnere fylle ut selvangivelser/næringsoppgaver som er lik de som fylles ut av store bedrifter. Dersom man laget en næringsoppgave for små bedrifter, uavhengig av omsetning, vil det lette byråkratiet for kunstnerne, og kanskje gi større presisjon. Kunstnerne er kunstnere, og mange er ikke flinke med systemer og tall og må derfor ofte bruke regnskapsfører til dette. Noe som igjen tærer på kunstnerens økonomi.

Hvis det fantes systemer som fanget opp det som ble innbetalt av arbeidsgiveravgift for den enkelte, og som i tillegg hadde i seg en mulighet for kunstnerne til å betale en egen automatisk avgift, ville kunstnerne kunne få de samme trygderettighetene som lønnstakere. Det ville være en fantastisk forbedring. I tillegg bør det opprettes en egen tilleggspensjonsordning for denne gruppen, som ikke er så dyr som de individuelle ordningene er, sånn at de ikke behøver å bli minstepensjonister.

Oslo 12.8.2014

Kristin Ørjasæter (sign.)
Direktør

Ellen Larsen

Dag Larsen